

Projekt "Wielowymiarowe biografie i struktura społeczna: Polska 1988-2018"

Opis skrócony [fragment zaakceptowanego wniosku do NCN, konkurs OPUS 13]

I. Cel naukowy projektu

I.1. Cel. Projekt ten ma za zadanie istotne rozwinięcie teorii, metod badawczych i bazy empirycznej związków wielowymiarowych biografii i przekształcenia struktury społecznej w Polsce w ciągu ostatnich 30 lat.¹ Materialną podstawą nowej wiedzy będzie unikalny zbiór danych zawierający informacje o reprezentatywnej próbie dorosłych Polaków, z którymi będą przeprowadzone wywiady *face-to-face* (CAPI) dotyczące szeroko pojętych warunków życia i związanych z nimi przeżyć. W 2018 roku przewidujemy kontynuację badania osób, które udzieliły osobistego wywiadu w latach 1988, 1993, 1998, 2003, 2008 i 2013 w ramach Polskiego Badania Panelowego, POLPAN– oraz respondentów z najmłodszej kohorty. Powstały w ten sposób zbiór POLPAN 1988-2018 będzie bezcenny dla nauk społecznych, gdyż umożliwi testowanie hipotez, w jakim stopniu zasoby intelektualne i społeczne determinują ekonomiczne, polityczne i kulturowe biografie jednostek i – co ważniejsze – jak te biografie przyczyniają się do kształtowania struktury społecznej. Każda edycja badania POLPAN, zawierała i będzie zawierać nowe, oryginalne pytania kwestionariusza.

Jeśli chodzi o przedmiot badania, POLPAN 2018 skupia się na studiowaniu dynamiki struktury społecznej, w kontekście ekonomicznych, politycznych i kulturowych biografii jednostek. W projekcie uwzględnimy cykl życia badanych osób w długiej perspektywie czasowej i zbadamy, jak respondenci z dających się wyróżnić segmentów struktury społecznej, posiadający określone zasoby intelektualne i społeczne, podlegają procesom zmian pozycji społecznej i poprzez swą ruchliwość formują „nową” strukturę społeczną.

W sferze metodologicznej POLPAN 1988-2018 przyniesie fundamentalną wiedzę o tym, jak prowadzić długoterminowe badania panelowe (z weryfikacją danych) i jak oceniać jakość tego typu danych. Znaczący wkład badania POLPAN w metodologię badań panelowych wynika z tego, że: (a) jest to jedyne badanie na świecie, w którym przez 30 lat rejestrowane są dane o reprezentatywnej próbie dorosłych mieszkańców kraju, (b) w projekcie zaproponowano środki służące do weryfikacji danych i oceny jakości danych uzyskiwanych poprzez powtarzane regularnie wywiady z tymi samymi respondentami.

I.2 Pytania i hipotezy badawcze. POLPAN 2018 zapoczątkuje nowy kierunek badań, poświęcony relacjom między ekonomicznymi, politycznymi i kulturowymi klasami oraz ich związkom z indywidualnymi historiami życia. Jednym z zasadniczych nowych pytań, na które można będzie odpowiedzieć dzięki danym zebranych w projekcie POLPAN 2018, będzie to, na ile trzy wspomniane wyżej klasowe wymiary są niezależne od siebie, a na ile pokrywają się. Kolejna ważna kwestia dotyczy konsystencji i niespójności w trajektoriach biograficznych, przy czym rozpatrując ją należy brać pod uwagę możliwe wzajemne oddziaływania ekonomicznych, politycznych i kulturowych aspektów trajektorii. Dane POLPAN 2018 są niezbędne, aby rozwiązać powyższe problemy.

Główna hipoteza merytoryczna, stawiana w projekcie, mówi, że zmiany w strukturze społecznej są „zależne od ścieżki rozwojowej” (*path dependent*) i prowadzą do polaryzacji. Hipotezę tę określić można mianem biblijnego efektu świętego Mateusza (Merton 1968), oddaje ją też kolokwializm: „bogaci się bogacą, a biedni biednieją”. Nie ma jednak powodu, dla którego efekt świętego Mateusza miałby być ograniczony do zasobów ekonomicznych. W ramach projektu POLPAN 2018 sprawdzimy, do jakiego stopnia zasoby polityczne i kulturowe podlegają podobnemu wzorcowi dystrybucji. W projekcie zamierzamy: (1) sprawdzić, czy rosnące nierówności społeczne są zakorzenione w społeczno-klasowej strukturze, z uwzględnieniem jej ekonomicznych, politycznych i kulturowych wymiarów, (2) zbadać, do jakiego stopnia biografie ekonomiczne, polityczne i kulturowe przyczyniają się do procesów kumulowania korzystnych bądź niekorzystnych cech sytuacji życiowej jednostek, (3) przeanalizować rosnący dystans międzygrupowy ze względu na postawy i opinie. Kluczowe tutaj pojęcie polaryzacji zostało zoperacjonalizowane przez Estebana i Raya (2012).

POLPAN 2018 opiera się na podstawowym założeniu, że dwa zasadnicze podejścia do badania struktury społecznej, *relacyjne vs. dystrybucyjne*, powinny być zintegrowane z podejściami *zorientowanymi na grupę i na aktora* (*group-oriented vs. actor-oriented approaches*) (Coleman 1990, Goldthorpe 2006) – patrz tabela 1.

¹ Problem związków między “biografią i strukturą” jest w naukach społecznych traktowany głównie w kategoriach teoretycznych. Chociaż każda biografia jest z definicji wielowymiarowa, termin „wielowymiarowa biografia” pojawia się zarówno w socjologii jakościowej, jak i ilościowej w celu podkreślenia, iż w analizie różne wymiary – jak ekonomiczny, polityczny i kulturowy – stają się przedmiotem badania na poziomie indywidualnym. W niniejszym projekcie analizie podlegają te same wymiary struktury społecznej na poziomie społeczeństwa jako całości.

Tabela 1. Związki między różnymi podejściami teoretycznymi

Podejście	Zorientowane na grupę	Zorientowane na aktora
Relacyjne	A. Klasy społeczne – w wymiarze ekonomicznym, politycznym i kulturowym	C. Sieci społeczne: kontakty z rodziną, przyjaciółmi i obcymi
Dystrybucyjne	B. Stratyfikacja społeczna: nierównomierna dystrybucja dóbr i wartości	D. Biografie ekonomiczne, polityczne, kulturowe

Rysunek poniżej przedstawia główne oddziaływania przyczynowe. Dodatkowe czynniki wpływające na A, B, C, D, takie jak X – cechy demograficzne, Z – stan zdrowia, oraz U – zdolności intelektualne, mogą być przeanalizowane w oparciu o dane POLPAN 1988-2018. To samo odnosi się do wpływu A, B, C, D na postawy i opinie (W).

Klasy społeczne rozumiane są zgodnie z oryginalnym podejściem Bourdieu (1987; także Breen Rottman 1995) – a więc w sensie grup społecznych pozostających względem siebie w relacjach dominacji – i odróżniane od stratyfikacji jako nierównej dystrybucji dóbr i wartości. Wykorzystując schemat z Tabeli 1 zadajemy pytanie, w jaki sposób przynależność do danej klasy społecznej oraz pozycja stratyfikacyjna wpływają na ekonomiczne, polityczne i kulturowe biografie osób oraz na kształt ich sieci społecznych. W tabeli tej główne kierunki wpływu zaznaczono zgodnie z podstawowymi argumentami teoretycznymi, zawartymi w obszernej współczesnej literaturze przedmiotu. Strzałki informują o bardziej szczegółowych hipotezach.

Kolejny innowacyjny wkład badania POLPAN 2018 w rozwój nauk społecznych związany jest z wiodącą badaniem jakości danych panelowych, która dotyczy niespójności w odpowiedziach respondentów na te same pytania faktograficzne, zadawane w kolejnych falach panelu. Zostaną poddane analizie rozbieżności pojawiające się przy odtwarzaniu faktów z przeszłości – związanych z pracą, głosowaniem w wyborach, czy korzystaniem z Internetu. Proponujemy nowe wyjaśnienia poprzez czynniki takie, jak: zapominanie, skłonność do podawania odpowiedzi społecznie oczekiwanych, tendencja do niwelowania dysonansu poznawczego wynikającego z niespójności między zachowaniem w przeszłości a sytuacją obecną (zobacz Elsas, Lubbe, Meer i Brug 2014).

II. Znaczenie projektu

II.1. Podłoże teoretyczne. POLPAN 2018 zostanie silnie osadzony w ostatnich innowacjach teoretycznych dotyczących struktury społecznej i jej zmian, jak również w najnowszej metodologii badań sondażowych. W pracach Blossfelda i Preina (1998, Blossfeld and Drobnic 2001), Mayera (2009), Goldthorpe’a (2006), diPrete (2006, 2007) i Breana (2010) struktura społeczna rozpatrywana jest w perspektywie racjonalnego działania i cyklu życia. Autorzy ci poświęcają również należytą uwagę problemom metodologicznym badań podłużnych. Weeden i Grusky (2012), Rose i Harrison (2010), Yuval-Davis (2011), Atkinson (2010), Stephens, Markus, Philips (2014), Blossfeld, Skopek, Maurice, Bayer (2016) wnoszą znaczący wkład do zagadnień konceptualizacji struktury społecznej w kategoriach klas społecznych i społecznych biografii oraz odnoszą się do kwestii operacjonalizacji tych pojęć w badaniu panelowym. Jednym z najbardziej innowacyjnych aspektów badania POLPAN 1988-2018 jest rozwijanie teorii, które kładą nacisk nie tylko na „strukturę”, ale także na „sprawstwo” (*agency*) (Giddens 1984, Archer 2003) i zastosowanie tych teorii do danych empirycznych w kontekście biografii z jednoczesnym uwzględnieniem uwarunkowań strukturalnych (Mayer 2009; Gdula, Sandura 2012).

II.2. Uzasadnienie nowego podejścia w badaniu POLPAN. Aby właściwie zrozumieć funkcjonowanie struktury społecznej – czyli sposób, w jaki jednostki wpływają na kształt struktury, same będąc jednocześnie pod jej wpływem – konieczne jest zastosowanie podejścia dynamicznego. Proponowane badanie POLPAN 1988-2018

daje unikalną możliwość oceny – w perspektywie aż trzech dziesięcioleci – rozmiarów wariancji wewnątrzosobowej (*within-person variation*, czyli zmiany w wynikach tej samej osoby, zachodzące w czasie) w stosunku do wariancji międzyosobowej (*between-persons variation*, czyli różnice obserwowane między osobami w czasie). W uzupełnieniu do traktowania pozycji jednostek w strukturze społecznej jako determinant ich zasobów intelektualnych i postaw, badacze będą mogli użyć danych POLPAN do przetestowania hipotez dotyczących tego, jak te zasoby i postawy wpływają na osiągnięcia jednostek i ich umiejscowienie w strukturze społecznej. Nowe podejście polega na uwzględnieniu wielowymiarowych biografii respondentów i użyciu wiedzy o nich do analizy przekształceń struktury społecznej.

W badaniu POLPAN dane socjodemograficzne o respondentach i ich rodzinach uzupełnione są informacjami dotyczącymi szerokiego spektrum postaw socjopolitycznych. Równocześnie – w odróżnieniu od standardowych badań sondażowych – POLPAN zawiera dwa specjalistyczne testy: niewerbalny Test Ravena, rejestrujący elastyczność intelektualną (jako główną składową IQ), oraz Nottingham Health Profile – test mierzący wybrane aspekty zdrowia fizycznego i psychicznego. Bogaty zakres tematyczny badania POLPAN 1988-2018 gwarantuje doniosłość projektu dla szeroko rozumianych nauk społecznych.

II.3. Znaczenie wyników dla dyscypliny i badań interdyscyplinarnych. Wymierne rezultaty proponowanego projektu POLPAN 1988-2018 są czworakiego rodzaju: (1) bogaty zbiór danych obejmujący informacje o wszystkich osobach, które w którymkolwiek momencie między 1988 a 2018 rokiem uczestniczyły w badaniu POLPAN; (2) publikacje w formie tomu zbiorowego i kilku artykułów do czasopism odnotowywanych na liście JCR; (3) strona internetowa (powiązana z mediami społecznościowymi), zawierająca wszelkie materiały odnoszące się do badania POLPAN; (4) ogólnopolskie seminarium i cykl warsztatów poświęconych analizie danych panelowych; (5) konferencja prezentująca rezultaty POLPAN 2018. Dzięki promowaniu współpracy socjologów, politologów, ekonomistów, psychologów społecznych POLPAN stwarza możliwość konfrontacji zróżnicowanych ujęć wielowymiarowych biografii indywidualnych i osadzenia ich w strukturze społecznej. Zespół POLPAN będzie promował realizowany projekt i wzmocni jego interdyscyplinarny charakter m. in. poprzez organizację seminarium, warsztatów i konferencji.

III. Koncepcja i plan badania

III.1. Koncepcja. Projekt dostarcza wsparcia dla rozwoju teorii i metodologii badań nad strukturą społeczną w Polsce i jej dynamiką w ujęciu przedstawionym w sekcji II. Wymaga to przygotowania i realizacji nowej fali Polskiego Badania Panelowego, tj. POLPAN 2018. Tylko poprzez realizację nowej fali można uzyskać nowe informacje o biografiach osób i dodać je do tych informacji z poprzednich fal badania POLPAN, które nie mają charakteru retrospektywnego, tj. nie są obarczone obecnym postrzeganiem przeszłości. W ten sposób dokonuje się charakterystyki wielowymiarowych biografii w okresie ostatnich 30 lat, ważnego okresu rozwoju Polski.

III.2. Szczegółowe cele. Pomyślne przeprowadzenie całego projektu wymaga, aby (a) przygotować i zrealizować w terenie badanie POLPAN 2018, (b) przeprowadzić analizy niezbędne to sprawdzenia hipotez i odpowiedzi na pytania badawcze, oraz (c) rozpowszechnić wyniki empiryczne w środowisku akademickim i poza nim, w tym także wśród szerokiej opinii publicznej. Te trzy cele są możliwe do zrealizowania ze względu na wyniki wstępnych badań oraz doświadczenia zespołu badawczego, które minimalizują ewentualne ryzyka niepowodzeń badawczych.

III.3. Wyniki wstępnych badań. Innowacyjne podejście do badania indywidualnych karier zawodowych, zapoczątkowane artykułem Słomczyńskiego, Krauzego, Peradzyńskiego, (1987) i kontynuowane (Słomczyński, Sawiński, Tomescu-Dubrow 2012 i 2016) na danych POLPAN wykorzystuje równania różniczkowe w taki sposób, iż przewidują one nieliniowe przebiegi (trajektorie) statusu. Ten aparat matematyczny z powodzeniem nadaje się do modelowania indywidualnych biografii w wymiarze ekonomicznym, politycznym i kulturowym. Wyniki te należy rozpatrywać w szerszym kontekście prac powstałych w ramach badania POLPAN (Słomczyński i Tomescu-Dubrow 2012, 2013, 2016; Słomczyński i Wysmulek 2016; Słomczyński, Tomescu-Dubrow, Dubrow 2015).

III.4. Zespół badawczy i minimalizacja ryzyka niepowodzeń badawczych. Trzon zespołu badawczego, który przeprowadzi badanie POLPAN 2018, składa się z doświadczonych badaczy, mających za sobą udział w poprzednich falach panelu. Kierownik projektu, Kazimierz M. Słomczyński, był zaangażowany w zaprojektowanie i wdrożenie wszystkich poprzednich fal badania. Wspierać go będzie dr Irina Tomescu-Dubrow, jako co-PI. W skład głównego zespołu wchodzi sześcioro badaczy, z których dwie osoby uczestniczyły w badaniu POLPAN 2013. Wszyscy są członkami Cross-National Studies: Interdisciplinary Research and Training Program (CONSIRT, consirt.osu.edu),

prorowadzonego przez Polską Akademię Nauk i Ohio State University. Podstawowy zespół będzie rozszerzony o: (a) specjalistę mającego doświadczenie w prowadzeniu dużych projektów badawczych, (b) osobę na stanowisku post-doc, oraz (c) dwoje stypendystów (doktorantów). Aby prawidłowo wykonać badanie POLPAN 2018, powołany zespół wdroży wieloaspektowe strategie minimalizacji ryzyka niepowodzeń badawczych. Strategie te opierają się na zastosowaniu drzew decyzyjnych w badaniach i systematycznej kontroli wykonania zadań na poszczególnych etapach procesu badawczego.

IV. Metodyka badań

IV.1. Zbieranie danych. Główną część próby w badaniu POLPAN 2018 stanowią będą uczestnicy panelu z lat 1988-2013: 2581 osób, z których 711 uczestniczyło we wszystkich sześciu falach badania. Ze względu na dodatkową próbę osób młodych, w wieku 21-25 lat (N = 600), POLPAN 2018 będzie mógł być traktowany – przy zastosowaniu odpowiednich wag – jako przekrojowy zbiór danych, reprezentatywnych dla populacji Polski w wieku 21 i więcej lat. Kontakt badawczy powinien nastąpić z 3,181 osobami (por. Tabela 2). Wszystkie wywiady zostaną przeprowadzone metodą *face-to-face*, z użyciem standardowego kwestionariusza, przy użyciu CAPI (computer assisted personal interviewing). Etap terenowy zostanie przeprowadzony przez firmę, która wygra przetarg zorganizowany zgodnie z wymogami prawnymi dla tego rodzaju przedsięwzięć.

Tabela 2. Zakładana wielkość próby w badaniu POLPAN 2018

Kategoria respondentów	Pierwotna wielkość próby 2013	Odsetek odpowie dzi w 2013	Wielkość próby 2018	Zakładany odsetek odpowiedzi	Liczba wywiadów 2018 ^a
Uczestnicy badania POLPAN 1988-2013					
Osoby badane po raz pierwszy w 2013 r.	795	62.5	497	62.5	311
Osoby badane dwukrotnie: w 2008 i 2013 r.	540	62.8	339	62.5	212
Osoby badane w 2013 r. i co najmniej raz po 1988 r.	2297	59.2	1,360	70.0	952
Osoby badane dwukrotnie: w 2013 i 1988 r.	(772) ^b	49.9	385	70.0	270
Próba obejmująca kohortę osób młodych i próba dodatkowa, POLPAN 2018					
Osoby badane po raz pierwszy w 2018 r. (urodzone w latach 1993-1997)			600	62.5	375
Całość próby do zrealizowania			3,181	-	-
Minimalna (oczekiwana) ilość kompletnych wywiadów					2,120
Całość próby reprezentatywnej dla 2018 roku (z zastosowaniem wag)					2,290 ^b

^a Ostrożne szacunki liczby kompletnych wywiadów. ^b Przypadki ze sprawdzonymi adresami zamieszkania.

IV.2. Harmonizacja danych POLPAN 1988-2018. Jakość danych. W świetle rozważań dotyczących przejrzystości i powtarzalności badań, zamierzamy postępować zgodnie regułami wypracowanymi w ramach Data Documentation Initiative (DDI, www.ddialliance.org). Podstawową zasadą, którą proponujemy jest uznanie, że błędy i zniekształcenia we wszystkich badaniach sondażowych powinny być uwzględniane w analizach jako zmienne kontrolne.² Dane POLPAN 2018 planujemy zarchiwizować w GESIS-Leibniz, Niemcy, w bazie Harvard Dataverse, USA, oraz w polskim Archiwum Danych Społecznych.

IV.3. Analizy statystyczne. Udzielenie odpowiedzi na pytania badawcze projektu i test empiryczny jego głównych hipotez wymagają odpowiednich narzędzi statystycznych, służących pomiarowi pozycji klasowej w różnych wymiarach; planujemy posłużyć się metodą zbiorów rozmytych (Dompere 2004) oraz znanymi modelami regresji dla danych panelowych, tzn. modelami z efektami stałymi i losowymi (*fixed- and random- effects models*; Andreß, Golsch i Schmidt (2013)). W przypadku danych z badania POLPAN, możliwe jest testowanie modeli z losową stałą (*random-intercept model*), a więc modeli, w których wyraz wolny (*intercept*) traktuje się jako zmienną losową. Co więcej, zważywszy na to, że dane POLPAN są dostatecznie bogate, modelowanie efektów losowych można również rozszerzyć na współczynniki kierunkowe (*slopes*), dopuszczając ich zróżnicowanie między respondentami. W szerokim zakresie będziemy korzystać z modelowania nieliniowego opartego na układach równań różniczkowych (por. sekcja III.3).

² Jakość danych panelowych będzie oceniana zgodnie z zaleceniami podręczników metodologii badań surveyowych (por. np. Biemer, Lyberg 2003).

V. Literatura

- Andreß, H.-J., K.Golsch, A.Schmidt. 2013. *Applied Panel Data Analysis for Economic and Social Surveys*. Springer.
- Archer, M. 2003. *Structure, Agency and the Internal Conversation*. Cambridge UP.
- Atkinson, W. 2010. *Class, Individualization and Late Modernity*. Palgrave.
- Biemer, P. and L. E. Lyberg. 2003. *Introduction to Survey Data Quality*. Wiley.
- Blossfeld, H-P., G. Prein, G., eds. 1998. *Rational Choice Theory and Large-Scale Data Analysis*. Westview.
- Blossfeld, H-P., Drobnic, S., eds. 2001. *Careers of Couples in Contemporary Societies*. Oxford UP.
- Blossfeld, H-P., J. Skopek, J. Maurice, M. Bayer. 2016. *Methodological Issues of Longitudinal Surveys*. Springer
- Bourdieu, P. 1987. What makes a social class? *Berkeley Journal of Sociology* 32: 1-17
- Breen, R. and Rottman, L. 1995. Class analysis and class theory. *Sociology* 29: 543-573.
- Breen, R. 2010. Social mobility and equality of opportunity. *Economic and Social Review* 41: 413-428.
- Coleman, J. S. 1990. *Foundations of Social Theory*. Harvard UP.
- DiPrete, Th. 2006. Cumulative advantage as a mechanism for inequality. *Annual Rev. Sociology* 32:271-297.
- DiPrete, Th. 2007. What has sociology to contribute to the study of inequality trends? An historical and comparative perspective. *American Behavioral Scientist* 50:603-618.
- Dompere, K. K. 2004. *Cost-Benefit Analysis and the Theory of Fuzzy Decisions*. Springer.
- Elsas, E.J., R.M. Lubbe, T.W.G. Meer & W. Brug. 2014. Vote recall. *International Journal of Public Opinion Research* 26(1): 18-40.
- Esteban, J. and D. Ray. 2012. Comparing polarization measures. Pp. 127-151 in M. Garfinkel and S. Skaperdas, *Oxford Handbook of the Economics of Peace and Conflict*. Oxford UP.
- Giddens, A. 1984. *The Constitution of Society*. Polity Press.
- Gdula, M., Sadura, P., eds. 2012. *Style życia i porządek klasowy w Polsce*. Scholar.
- Goldthorpe, J. 2006. *On Sociology*. Second Edition. Stanford UP.
- Mayer, K.U. 2009. New directions in life course research. *Annual Review of Sociology* 35: 413– 433.
- Merton, R. K. 1968. The Matthew Effect in Science. *Science* 159(3810): 56-63.
- Rose, D. and E. Harrison, eds. 2010. *Social Class in Europe*. Routledge/ESA.
- Słomczyński, K. M., T. K. Krauze, Z. Peradzyński. 1988. The Dynamics of Status Trajectory: A Model and its Empirical Assessment. *European Sociological Review* 4 (1): 46-64.
- Słomczyński, K. M. and I. Tomescu-Dubrow, eds. 2012. Structural Constraints, Gender, and Images of Inequality: The Polish Panel Survey, POLPAN 1988-2008. Special issue of the *International Journal of Sociology* 42(1).
- Słomczyński, K. M. and I. Tomescu-Dubrow, eds. 2013. Sociodemographic Differentiation in a Dynamic Perspective: The Polish Panel Survey, POLPAN 1988–2008. Special issue of the *International Journal of Sociology* 42(4).
- Słomczyński, K. M., I. Tomescu-Dubrow, J. K. Dubrow. 2015. Changes in Social Structure, Class, and Stratification: The Polish Panel Survey (POLPAN). *ASK: Research & Methods* 24(1):19-37.
- Słomczyński, K. M., I. Z. Sawiński, I. Tomescu-Dubrow. 2012 and 2016. Modeling Occupational Careers for a Turbulent Economy: A Differential Equation Approach. *International Journal of Sociology* 42(4): 56-74. Extended version in Słomczyński and Tomescu-Dubrow (2016)
- Słomczyński, K. M. and I. Tomescu-Dubrow, with D. Życzyńska-Ciołek, I. Wysmulek, eds. 2016. *Dynamics of Social Structure: Poland's Transformative Years, 1988-2013*. IFiS Publishers.
- Słomczyński, K. M. and I. Wysmulek, eds. 2016. *Social Inequality and the Life Course: Poland's Transformative Years, 1988-2013*. IFiS Publishers.
- Stephens, N. M., H. R. Markus, and L. Taylor Phillips. 2014. Social class culture cycles: How three gateway contexts shape selves and fuel inequality? *Annual Review of Psychology* 65: 611-634.
- Weeden, K. A., D. B. Grusky. 2012. The three worlds of inequality. *American Journal of Sociology* 117(6): 1723–1785.
- Yuval-Davis, N. 2011. *The Politics of Belonging: Intersectional Contestations*. Sage.